

Ludwik Grzebień SJ

przy współpracy

Andrzeja Pawła Biesia SJ

i Wiesława Słowika SJ

JEZUICI POLSCY W AUSTRALII

Południowa Australia 1870-1906

Wiktoria 1950-2012

Wydawnictwo WAM

Kraków 2012

Wprowadzenie

Polonia Australijska ma bardzo bogate tradycje sięgające swymi początkami co najmniej połowy XIX wieku. Ten okres, liczący ponad 150 lat, zbiega się również z dziejami Towarzystwa Jezusowego, które w 1848 roku rozpoczynało dzieje jezuitów australijskich. Już w gronie pierwszych jezuickich misjonarzy znaleźli się też Austriacy, którzy na ziemiach polskich przechodzili swoją formację zakonną. Tak dzieje Kościoła w Polsce i Australii splotły się w tym czasie już na wiele dziesięcioleci.

Udział jezuitów polskich w życiu Polonii australijskiej miał dwa ważne etapy. Pierwszy przypada na wiek XIX i związany był z działalnością ks. Leona Rogalskiego w Południowej Australii, drugi przypadający na drugą połowę XX wieku związany został z działalnością ks. Józefa Janusa i jego współpracowników, w tym głównie ks. Wiesława Słowika w Wiktorii.

Pierwsi Polacy przybyli w pierwszej połowie XIX wieku i minęło już 150 lat od założenia polskiego osiedla w Polish Hill River w Południowej Australii, które należało do najstarszych ośrodków emigracyjnych z nad Wisły. Jego organizatorami byli głównie Polacy z Poznańskiego, a przez 30 lat przewodnikiem i animatorem był zmarły przeszło 100 lat temu jezuita ks. Leon Rogalski. W przeszłości centrum, a dziś symbolem tej działalności jest kolegium jezuitów w Sevenhill oraz opuszczona w pobliżu polska osada zwana Polish Hill River, która w historii polskiej emigracji stanowi niezwykle interesujący epizod. Pewne tradycje Rogalskiego w tej okolicy przetrwały do naszych czasów, a pielęgnowała je przybyła druga wielka fala polskich uchodźców, głównie kombatanów drugiej wojny światowej. Emigracja powojenna, szczególnie duszpasterze z Adelaide, ożywili pamięć ks. Rogalskiego i jego ośrodka w Polish Hill River, gdzie stworzono polskie centrum pamięci i modlitwy – niemal swoiste sanktuarium narodowe na antypodach.

Temu etapowi dziejów duszpasterstwa polonijnego poświęcona jest pierwsza część obecnej publikacji. Podajemy w niej głównie na podstawie publikowanych i zachowanych w rękopisie listów ks. Rogalskiego zarówno jego losy życiowe, jak i podejmowane przez niego trudy misyjne. Zbiorowym bohaterem tej publikacji jest przede wszystkim katolicka emigracja, która dobrze służyła Australii jako swojej nowej ojczyźnie obranej świadomie lub podświadomie z racji narodowych i religijnych wydarzeń, z drugiej strony pozostawiała wierna Polsce, jej religii i kulturze. Jeżeli nawet to pierwsze pokolenie

Polaków dość szybko zostało wchłonięte w społeczność australijską, angielskojęzyczną, to jednak zachowało w dużym stopniu polską świadomość i religię. Trud o. Rogalskiego nie poszedł więc na marne.

Drugi etap dziejów jezuickiego duszpasterstwa polonijnego poświęcony został emigracji powojennej na terenie Wiktorii, głównie w Melbourne i jego okolicach, i obejmuje okres od 1950 do 2010 roku. Szczególnie ważne były pierwsze lata w życiu nowej emigracji, lata 1950-1960, kiedy tworzone polskie struktury kościelne, powstawały pierwsze organizacje i stowarzyszenia polonijne, tworzone polskie dzieła użyteczności publicznej, jak kościoły, szkoły, Domy Polskie. Dzieła tego dokonywali przeważnie indywidualnie, w pojedynkę, kombatanci wojenni, więźniowie obozów koncentracyjnych, misjonarze. Był to okres pionierski w dziejach współczesnej Polonii. W dziele tym ważną rolę odgrywali na terenie Melbourne księża jezuici Stanisław Skudrzyk i Józef Janus. Ich działalność stanowi więc główną treść początkowych dziejów katolickiej Polonii w Melbourne. Choć do Melbourne i jego okolic przybywali z biegiem lat inni księża, ksiądz Janus pozostawał nadal, aż do swej śmierci w 1980 roku, niekwestionowanym autorytetem i faktycznym twórcą wielu dzieł kościelnych i polonijnych. Po przybyciu do Australii księży chrystusowców w 1959 roku problem duszpasterskiej posługi Polonii australijskiej został w tym kraju w dużym stopniu zabezpieczony, ale Melbourne i jego Polonia nadal pozostawały głównie pod skrzydłami jezuitów. Pierwsi chrystusowcy zawitali do Wiktorii w 1962 roku (Gippsland), a do Melbourne w 1984 roku.

Dzieło ks. Janusa przez następne 30 lat (1980-2010) prowadzili na terenie Melbourne jego wychowankowie i kontynuatorzy, głównie pod duchowym kierownictwem ks. Wiesława Słowika, którzy podtrzymując dotychczasowe formy duszpasterstwa, rozwijali nowe dzieła dopasowywane również do młodszej generacji, do drugiego i trzeciego pokolenia polskiej emigracji – zwanych niekiedy „nowoaustralijczykami” lub Australijczykami polskiego pochodzenia.

Autorzy publikacji świadomie unikają szczegółowych opisów historii Australii czy też kolejnych faz napływu polskiej emigracji, jej wielkości i charakterystyki; opisano je bowiem już w innych publikacjach, choćby w książkach Mariana Kałuskiego. Niemniej dla wprowadzenia w dzieje jezuickiego duszpasterstwa wydało się konieczne ukazanie w osobnym rozdziale wielkości tej emigracji oraz warunków społecznych i religijnych, w jakich przyszło jej żyć i pracować, czyli zależności od hierarchii świeckiej, polityki imigracyjnej rządu australijskiego, ale i hierarchii kościelnej, w tym ostatnim przypadku od biskupów australijskich i polskich opiekunów duchowych na emigracji.

Główną uwagę skupiają autorzy na pracach jezuitów polskich. Po prezentacji kolejnych duszpasterzy i ich licznych najbliższych współpracowników oraz najważniejszych ośrodków duszpasterskich (rozdział 3-5) przedstawiono w osobnym rozdziale formy duszpasterstwa parafialnego i specjalistycznego, w tym inicjatywy religijne (rozdział 6). Osobne rozdziały zostały poświęcone pracy z młodzieżą (rozdział 7), zaangażowaniu jezuitów w działalność organizacji społecznych i kombatanckich (rozdział 8), promocji działalności kulturalnej i sportowej (rozdział 9), udziałowi w akcjach pomocowych i charytatywnych (rozdział 10), w końcu wszelkiej działalności z zakresu publicystyki i środków masowego przekazu. Na tych wszystkich polach działalności naszych rodaków w Wiktorii wkład duszpasterstwa był bardzo różny, wiele bowiem inicjatyw i akcji

Polaków miało charakter świecki, wiele też organizacji i stowarzyszeń ograniczało swoją działalność do służby i pomocy własnym członkom, nie wymagając przy tym żadnego wsparcia ze strony Kościoła.

Z założenia obecna publikacja ma mieć charakter popularnej syntezy obrazującej osiągnięcia na polu religijnym i społecznym zarówno jezuitów, jak i Polaków w Melbourne i jego okolicach. Stąd też autorzy świadomie odeszli od stylu kronikarskiego, obrazującego rok po roku wydarzenia całego 60-lecia dziejów Polonii i Kościoła na terenie Wiktorii. Przewodnikiem i pomocą w poruszaniu się w poszczególnych okresach może służyć załączony indeks osobowy.

Obecna publikacja oparta jest głównie na źródłach, zarówno publikowanych jak i rękopiśmiennych, pochodzących zarówno z terenu Australii jak i Polski. Trzeba w tym miejscu oddać hołd ks. Józefowi Janusowi, który posiadał wyjątkowe wyczucie historyczne i zachował do początkowych dziejów Polonii w Melbourne wiele cennych dokumentów, w tym niezwykle ważną korespondencję z arcybiskupem Józefem Gawliną i biskupem Władysławem Rubinem. Ważna jest zachowana za lata 1951-1991 „Kronika Sodalicii Mariańskiej Pań i Panów w Melbourne”, która pozwala prześledzić życie religijne tego miasta, ale też związki Polonii z ojczystym krajem. Również za okres późniejszy autorzy dysponowali dość bogatą korespondencją, protokołami zebrań Sodalicii Mariańskiej i różnymi sprawozdaniami.

Wśród druków na szczególne wyróżnienie zasługuje kilka publikacji książkowych, które były bardzo pomocne w pisaniu obecnej monografii. Należą do nich m.in.: monografia Lecha Paszkowskiego, *Polacy w Australii i Oceanii 1790-1940* (Londyn 1962; Toruń-Melbourne 2008), która stanowi ciągle najlepsze opracowanie dotyczące początkowych dziejów Polonii australijskiej, w tym pierwszej polskiej osady w Polish Hill River. Polonii australijskiej jako całości poświęcone zostały m.in. publikacje Anny Achmatowicz-Otok oraz Stanisława Otoka: *Polonia australijska* (Lublin 1985), Mariana Kałuskiego, *Polonia katolicka w Australii i działalność duszpasterska polskich dominikanów w Australii i Nowej Zelandii* (Melbourne 2010), *Kronika Federacji Polskich Organizacji w Wiktorii, 1962-1992* (Melbourne 1993) oraz *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii* (pod red. Kazimierza Dopierały, t. 1-5, Toruń 2003-2005). Na temat organizacji kombatanckich ważna jest publikacja Michała Filka i Ojca Rajmunda Koperskiego OP, *Stowarzyszenie Polskich Kombatantów w Australii, 1950-1992* (Australia 1992). Zagadnienia związane z polską prasą znajdują swoje odbicie w publikacjach Jana Lencznarowicza, *Prasa i społeczność polska w Australii, 1928-1980* (Kraków 1994) oraz *Czterdzieści lat Polonii australijskiej na łamach Tygodnika Polskiego* (Melbourne 1991) i Witolda Łukasiaka, *Tygodnik Polski. Sześćdziesiąt lat w służbie Polonii australijskiej i nowozelandzkiej* (Melbourne 2010). Wielce pomocna była też jubileuszowa publikacja chrystusowców pt. *Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej. 50 lat pracy Towarzystwa na Antypodach* (Canberra 2009).

Na temat ks. Leona Rogalskiego istnieje kilka opracowań źródłowych i bardzo wiele publikacji popularnych i okolicznościowych. Podobnie na temat ks. Józefa Janusa powstało kilka publikacji, wśród których najważniejsza jest broszura: *Ks. Józef Janus, jezuita. Wspomnienie* (praca zbiorowa, Melbourne 1981) ze wspomnieniami jego współpracowników.

Bezcennym źródłem historycznym jest „Tygodnik Katolicki”, a potem „Tygodnik Polski”, z którym ks. Janus blisko współpracował, a który niezwykle dokładnie notował najważniejsze wydarzenia z dziejów Polonii w Melbourne i to za cały okres od 1950 do 2010 roku. Niekiedy ważne okazały się zachowane w jezuickim Centrum Duszpasterskim w Melbourne różne większe i mniejsze wydawnictwa okolicznościowe i ulotne oraz programy uroczystości, w sumie kilkaset druków.

Autorzy zdają sobie sprawę, że w tekście mogą pojawić się niekiedy powtórzenia przytaczanych faktów i komentarzy, ale wynikły one z przyjętej konstrukcji pracy, w której ludzie i ich dzieła zostały przedstawione w osobnych rozdziałach.

Publikacja zawiera dużą liczbę zdjęć, które ilustrują niemal wszystkie ważniejsze wydarzenia z życia Polonii w Melbourne, a pochodzące zarówno ze zbiorów ks. Józefa Janusa i ks. Wiesława Słowika, jak i gromadzone od lat przez autorów tej publikacji.

Autorzy zapewniają, że przystępując do pracy nad dziejami duszpasterstwa katolickiego w ośrodku jezuickim w Melbourne, starali się wykazać swoją bezstronność i wyrażają nadzieję na życzliwe przyjęcie publikacji, która choćby z racji obfitości wydarzeń i zachowanego materiału źródłowego musiała wiele wydarzeń i nazwisk pominąć lub tylko krótko o nich wspomnieć.

Mapa Australii